

ELS SERVEIS DE DOCUMENTACIÓ EN ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ LOCALS: ESTAT DE LA QÜESTIÓ.

Autoria: Àrea de Documentació de la Universitat Autònoma de Barcelona

Maria Josep Recoder, Maria Eulàlia Fuentes, Àngels Jiménez, Alfons González, Esteve Costa, Pilar Cid, Remei Perpinyà, (professors de l'Àrea de Documentació de la Universitat Autònoma de Barcelona), E. Abadal (professor de la Universitat de Barcelona), M. Cuadrado (Servei de Documentació d'Història Local de la Universitat Autònoma de Barcelona)

Resum:

La comunicació presenta les conclusions de la primera fase d'un projecte d'investigació sobre els serveis de documentació dels mitjans de comunicació locals espanyols, que té com a objectiu l'elaboració d'unes directrius d'organització documental que s'adeqüin a les característiques d'aquests mitjans.

Aquesta primers fase ha consistit en l'obtenció de dades a partir d'enquestes i entrevistes fetes a diversos mitjans, tant de premsa, com de ràdio i televisió que ens informen de la situació actual dels serveis de documentació.

1. Introducció

Des de 1998, el grup de recerca "Documentació i mass-media" de la Universitat Autònoma de Barcelona, porta a terme una investigació sobre els serveis de documentació dels mitjans de comunicació d'àmbit local a Espanya¹. L'objectiu final consisteix en l'elaboració d'unes directrius d'organització documental adequades a les característiques d'aquests mitjans.

L'execució d'aquest projecte es porta a terme en diferents fases. La primera d'aquestes fases consisteix en l'anàlisi de la situació actual dels serveis de documentació dels mitjans locals. A través de la realització d'enquestes i entrevistes es fa una radiografia dels mitjans per tal conèixer l'existència o no de serveis documentals, el grau i tipus d'organització, les necessitats informatives reals i els punts forts i febles del sistema actual. El coneixement que ens proporciona aquesta informació permetrà estudiar els seus requeriments i proposar solucions conjuntes i estandarditzades aplicables als diferents mitjans: arxius de premsa, arxius sonors i arxius audiovisuals.

El que presentem en aquesta comunicació, doncs, són les primeres conclusions extretes d'aquest estudi. Per a l'elaboració d'aquesta anàlisi s'ha

¹ El projecte titulat *Directrices para la organización y automatización de servicios documentales de los medios de comunicación locales*, està finançat per la CICYT i té una durada de tres anys (1998-2000).

preparat un qüestionari que s'ha tramès a més de 400 mass-media locals de tot Espanya. L'estudi s'ha completat amb la realització d'una sèrie d'entrevistes als responsables d'alguns mitjans especialment rellevants per la seva antiguitat, prestigi, audiència i zona d'implantació². Tant pel que fa al qüestionari com a les entrevistes s'ha intentat que hi hagués una representació dels diferents tipus de mitjans (premsa, ràdio i televisió).

Les 57 enquestes (23 de premsa escrita, 23 de ràdio i 11 de televisió) més les 19 entrevistes personalitzades (4 de premsa escrita, 8 de ràdio i 5 de televisió) corresponen majoritàriament a Catalunya. Les dades que comentem ens informen de les característiques dels mitjans, la situació dels serveis de documentació i arxius (fons que contenen, tractament documental, consulta i usuaris) i la utilització d'Internet.

2. Característiques dels mitjans de comunicació

Els mitjans de comunicació locals -aquells que abasten la cobertura d'un barri d'una gran ciutat, d'un poble, d'una comarca sencera o de diverses comarques- han proliferat extraordinàriament a tot l'Estat Espanyol des dels anys 80. Molts han aparegut i desaparegut en qüestió de mesos, però d'altres mantenen una trajectòria molt sòlida, amb una periodicitat establerta (diària, setmanal, quinzenal, mensual, trimestral, etc.) i un públic fidel. La major part dels mitjans inclosos en aquesta anàlisi han nascut als inicis de la dècada de 1980 i porten, per tant, vint anys de trajectòria.

¿Què poden oferir els mitjans locals a uns usuaris saturats d'informació de tota mena, que reben per tots els canals possibles durant les 24 hores del dia? Doncs la informació d'allò que passa al costat mateix de casa i que pot afectar la vida dels ciutadans. En un moment on tenim més pròximes les imatges de la guerra de Kosovo o del terratrèmol de Turquia que les de casa nostra, hi ha un moviment important de radiooients, televidents i lectors de premsa que volen saber quan trigarà a inaugurar-se la nova biblioteca del poble, per quina raó no s'han començat les obres de l'ambulatori de la Seguretat Social i quants nens hi ha a l'escola bressol.

Cal dir que sota la denominació de mitjans locals s'apleguen tot un seguit de productes que, a banda de compartir la voluntat d'informar sobre les notícies locals, són molt diferents entre ells quant a tirada, abast del públic, objectius, professionalitat, etc. Ens trobem des de la revista d'una associació cultural sense una periodicitat determinada, fins a mitjans de comunicació altament professionalitzats i perfectament equiparables als "grans" de la informació.

² Les entrevistes s'han realitzat als següents mitjans:

Premsa: El Punt diari, Diari de Sabadell, Diari de Terrasa, Diari de Vilanova.

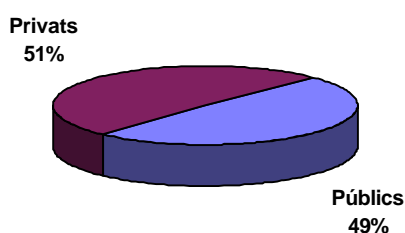
Ràdio: Canal 50, Canal Blau, Ràdio Argentona, Ràdio Rubí, Ràdio Palafrugell, Ràdio Calella, Radio Clot Televisió Sant Martí.

Televisió: TV Mataró, RTVC Cardedeu, TV Terrassa, BTV Barcelona Televisió.

Quant a la titularitat dels mitjans analitzats (**gràfica 1**), observem que no hi ha un predomini clar de la propietat pública o de la propietat privada. Els ajuntaments representen la pràctica totalitat dels titulars dels mitjans públics; molts dels mitjans en mans privades sorgeixen com a eines de comunicació i de difusió de les activitats de tota una xarxa d'associacions culturals, d'amics de la ràdio, de la natura, de la història o la geografia, etc.

Gràfica 1. Titularitat

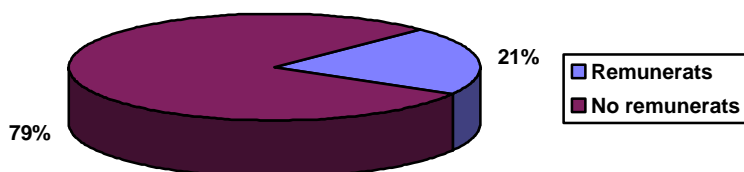
Propietat pública	28 (49,1 %)
Propietat privada	29 (50,9 %)
<i>Total</i>	57

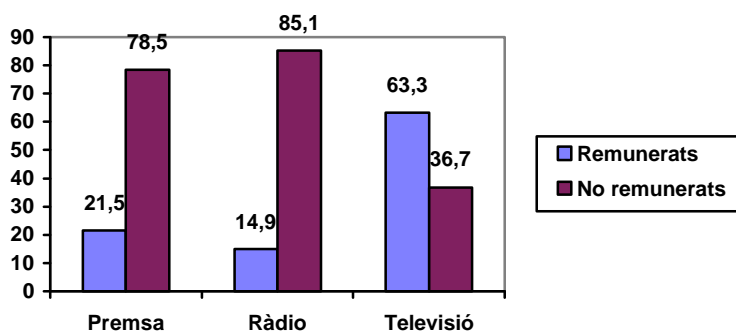

Aquests mitjans de comunicació (tant els públics com els privats) existeixen en bona part gràcies al voluntarisme de gent que dedica part del seu temps a fer realitat un projecte comunicatiu en què creuen. Les dades que reflecteixen la **gràfica 2** són clares en aquest punt: la proporció entre els treballadors remunerats (poc més d'una cinquena part del total) i els treballadors que no cobren res per la seva feina (la majoria) és significativa. No és pas estrany que la televisió sigui l'únic sector en què aquesta desproporció no es manté: hi ha una necessitat de personal amb més dedicació i més qualificada tècnicament.

Gràfica 2. Número de treballadors remunerats i no remunerats

	Global	Prensa	Ràdio	Televisió
Remunerats	218 (20,9 %)	32 (21,5 %)	98 (14,9 %)	88 (63,3 %)
No remunerats	824 (79,1 %)	117 (78,5 %)	556 (85,1 %)	51 (36,7 %)
<i>Total</i>	1042	149	654	139

(dades expressades en %)

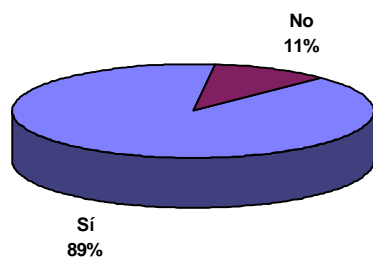
3. Serveis de Documentació

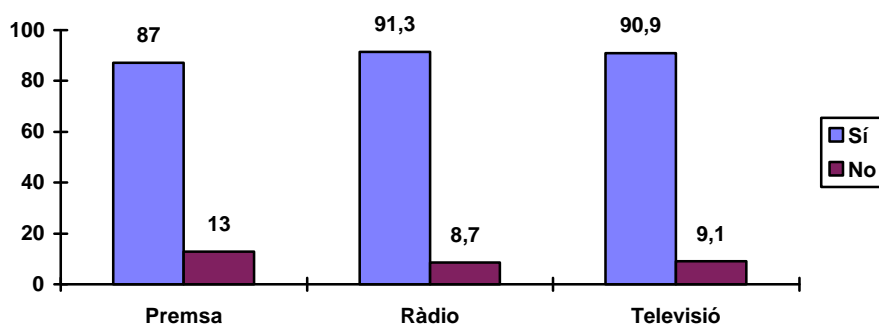
El creixement espectacular del nombre de mitjans locals dels últims anys no es correspon amb un creixement de la mateixa importància dels serveis de documentació. La preocupació per l'existència d'un servei de documentació no és prioritària: en uns casos no es veu necessari tenir cap infraestructura al darrere (el cas de mitjans amb una periodicitat molt dilatada o irregular); en altres casos, aquest servei és insostenible pel caràcter amateur i per les limitacions pressupostàries, que impedeixen dedicar els mitjans humans i econòmics precisos per crear un bon servei documental. En resum, molt pocs mitjans dels analitzats tenen un arxiu periodístic organitzat.

A primer cop d'ull pot semblar que aquesta observació no es correspon amb el que reflecteixen les dades de la **gràfica 3**:

Gràfica 3. Existència d'un servei de documentació

	Global	Premsa	Ràdio	Televisió
Sí	51 (89,5 %)	20 (87 %)	21 (91,3 %)	10 (90,9 %)
No	6 (10,5 %)	3 (13 %)	2 (8,7 %)	1 (9,1 %)
<i>Total</i>	57	23	23	11

(dades expressades en %)

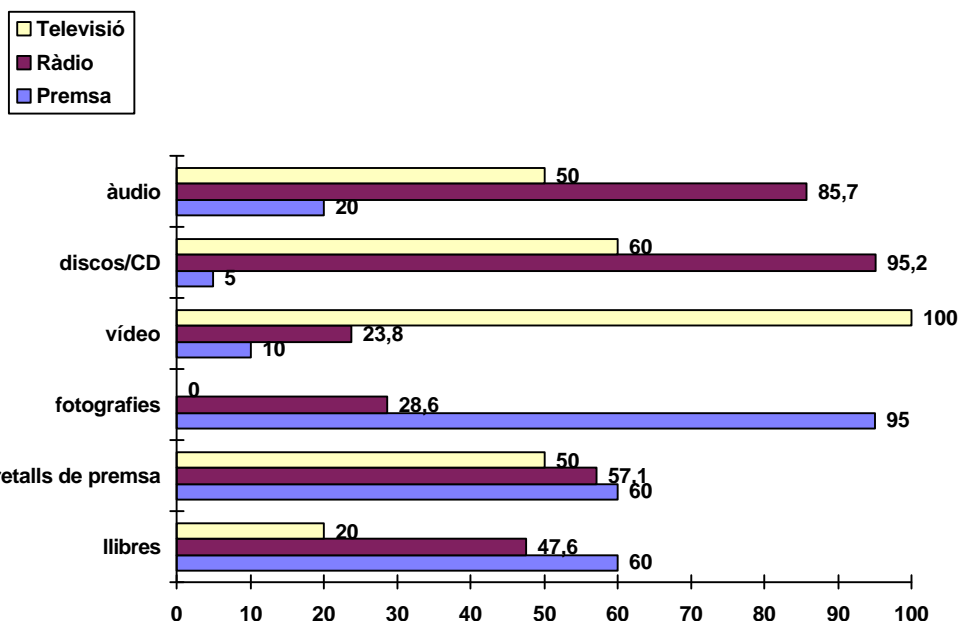
En efecte, aquestes dades demostren que pràcticament tothom considera que té un fons de material divers equiparable a allò que podria ser un servei de documentació; però, de fet, la gran majoria de mitjans disposen simplement d'un dipòsit de documents amb l'objectiu prioritari de guardar la documentació de producció pròpia.

3.1. Fons

Les dades de la **gràfica 4** demostren que tots els mitjans conserven tot tipus de documents, però la proporció és molt diferent en funció de les particularitats de cada mass-media.

Gràfica 4. Tipus de documents

	Globals	Premsa	Ràdio	Televisió
llibres	24 (47 %)	12 (60 %)	10 (47,6 %)	2 (20 %)
retalls de premsa	29 (56,8 %)	12 (60 %)	12 (57,1 %)	5 (50 %)
fotografies	25 (49 %)	19 (95 %)	6 (28,6 %)	0 (0 %)
vídeo	17 (33,3 %)	2 (10 %)	5 (23,8 %)	10 (100 %)
discos/CD	27 (52,9 %)	1 (5 %)	20 (95,2 %)	6 (60 %)
àudio	27 (52,9 %)	4 (20 %)	18 (85,7 %)	5 (50 %)
<i>Total:</i>		20	21	10

(Dades expressades en %)

Tots els mitjans conserven un arxiu de retalls de diaris més una petita biblioteca auxiliar formada per obres de referència, que són la base documental a l'hora de preparar les notícies i programes informatius. Les cadenes de televisió conserven les cintes de vídeo pròpies com a testimoni de la programació i per a la seva utilització posterior. Cap televisió conserva fotos, perquè només recorren a la imatge estàtica (foto, plànol, dibuix) en casos extrems o en reportatges sobre èpoques pretèrites de les quals no hi ha imatges en moviment. Curiosament no totes les cadenes conserven discos malgrat que els programes de televisió solen anar acompanyats de música.

Els arxius de ràdio estan formats majoritàriament per discos i cintes àudio. La conservació de fotos, impossible d'emetre per antena, ha d'entendre's com a part dels arxius de retalls, que ajuden els periodistes en la confecció de les notícies. Quant a la premsa escrita, la major proporció de material correspon a fotografies i retalls de premsa del propi mitjà o d'altres que puguin aparèixer a la mateixa zona d'influència.

En definitiva, els resultats de l'enquesta indiquen que els fons dels arxius d'aquests mitjans estan composts per material de producció pròpia i en menor proporció per una biblioteca auxiliar, de formació més casual que planificada. En el cas dels llibres, sovint són donacions i regals d'entitats i editorials de la pròpia ciutat, que tindran valor històric o literari, dels quals se n'haurà pogut fer en el seu moment una crítica literària publicada al mitjà, però no tindran valor periodístic i per tant no es podran usar per a redactar noves notícies. Per això, poques vegades acaben formant part del fons documental dels mitjans.

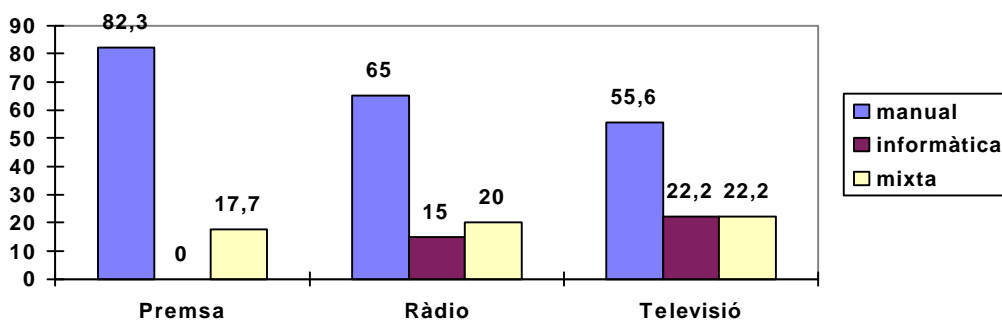
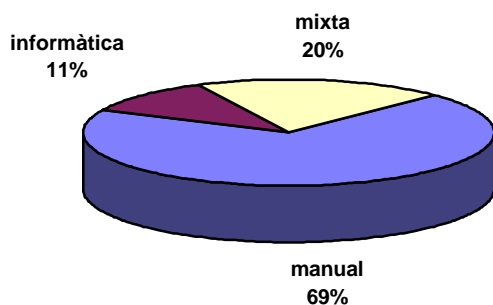
3.2. Tractament documental

En general, el material conservat està organitzat de manera molt superficial. Tret dels mitjans de comunicació més professionalitzats i amb més recursos, la majoria es limiten a separar per prestatgeries els diferents suport documentals i des-los en carpetes i caixes que s'ordenen alfabèticament o cronològicament. No existeix cap instrument de descripció per a la consulta de la informació i simplement s'etiqueten els contenidors amb una breu indicació del tema.

En els mitjans més organitzats (de fet, els que estan informatitzats totalment o en part) el sistema de descripció de la informació que utilitzen és el que ve donat pel tipus de fitxa de registre que obliga a omplir el programa informàtic que hagin adoptat per automatitzar l'arxiu.

Gràfica 5. Grau d'informatització del servei de documentació

	Global	Prensa	Ràdio	Televisió
manual	32 (69,5 %)	14 (82,3 %)	13 (65 %)	5 (55,6 %)
informàtica	5 (10,8 %)	0 (0 %)	3 (15 %)	2 (22,2 %)
mixta	9 (19,7 %)	3 (17,7 %)	4 (20 %)	2 (22,2 %)
<i>Total</i>	46	17	20	9

La **gràfica 5** revela que la recuperació es fa de forma manual, tot i que es constata la introducció progressiva de la informàtica en l'organització del fons documental. Però es tracta d'un procés lent, per la falta de professionalització i de recursos econòmics, i per la falta de documentalistes en plantilla capaços de crear les bases de dades adequades. Els grans mitjans estan ja tots automatitzats o en procés de fer-ho i normalment es contracta informàtics per crear una aplicació específica. Per contra, hi ha molt pocs mitjans modestos que ho estiguin, i aquests ho són només de forma parcial i amb sistemes informàtics poc idonis.

3.3. Consulta i usuaris

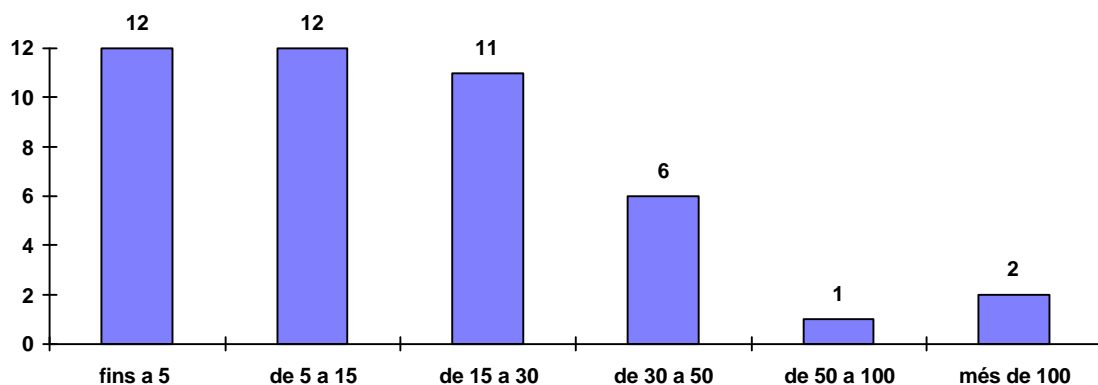
Els usuaris per antonomàsia són els propis treballadors. Eventualment, també es reben consultes externes per part d'estudiants, investigadors, ajuntaments o entitats locals. En aquest cas, l'accés a l'arxiu no és directe sinó que són els periodistes de la casa que resolen la demanda.

Pel que fa a la freqüència de consultes hi ha una certa dificultat a l'hora de comptabilitzar-ne les dades. S'ha de tenir en compte que en alguns mitjans, sobretot escrits, cada periodista o col·laborador disposa del seu propi arxiu personal que conserva a casa seva. Aquest ús de la documentació no es computa. Fins i tot, les consultes en l'arxiu del mitjà són difícils de comptabilitzar ja que l'accés és directe i no se'n fan estadístiques periòdiques.

Per tot això, les dades de la **gràfica 6** s'han d'interpretar amb molta cura. En qualsevol cas demostren, d'una manera molt general, l'escassa freqüència amb què són utilitzats, deguda en part a la manca d'organització d'aquest servei. Una anàlisi més detallada permet veure que hi ha una gran diferència, altra vegada, entre els mitjans més petits i els més professionalitzats. Només en mitjans de comunicació més grans i amb un servei de documentació real i muntat com a tal, hi ha la sensació i la constància que realment s'està consultant l'arxiu i, per tant, es poden comptabilitzar les consultes. Els mitjans més petits només estan en condicions de donar dades fiables quan es fa referència a les consultes externes.

Gràfica 6. Freqüència de consulta dels serveis de documentació

consultes setmanals	Global	Premsa	Ràdio	Televisió
fins a 5	12	10	1	1
de 5 a 15	12	4	6	2
de 15 a 30	11	2	5	3
de 30 a 50	6	0	5	1
de 50 a 100	1	1	0	0
més de 100	2	0	1	1

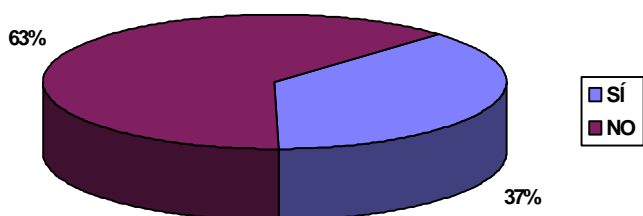

4. Internet

La irrupció d'Internet i la revolució que ha propiciat en el món de la informació fa imprescindible conèixer quina és la presència en la xarxa i el grau d'utilització per part dels mitjans analitzats.

Gràfica 7. Accés a Internet

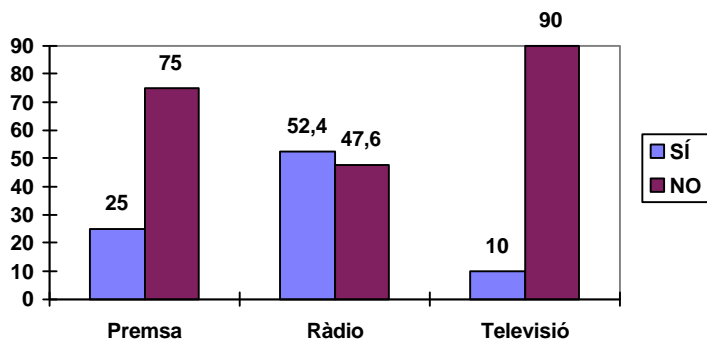
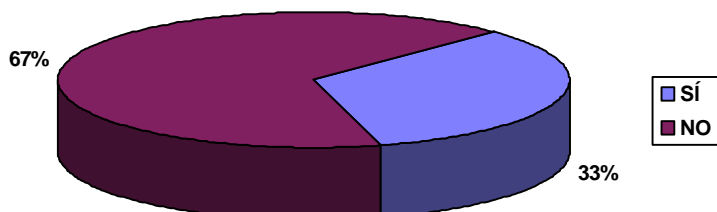
	Global	Prensa	Ràdio	Televisió
Sí	19 (37,3 %)	7 (35 %)	8 (38 %)	4 (40 %)
No	32 (62,7 %)	13 (65 %)	13 (62 %)	6 (60 %)
<i>Total</i>	<i>51</i>	<i>20</i>	<i>21</i>	<i>10</i>

Les dades de la **gràfica 7** demostren que pocs mitjans utilitzen Internet per documentar-se. Això es deu bàsicament al fet que la informació que proporcionen aquests mitjans és local o comarcal i solen tenir altres vies alternatives per obtenir ràpidament les dades que els calen (telèfon, ajuntament, tramesa de llistes d'activitats per part de les entitats, etc.). A més, molta de la informació que els interessa no es troba a les pàgines Web o la que hi ha és merament publicitària, poc actualitzada i d'escàs interès periodístic.

Gràfica 8. Presència a Internet

	Global	Premsa	Ràdio	Televisió
Sí	17 (33,3 %)	5 (25 %)	11 (52,4 %)	1 (10 %)
No	34 (66,6 %)	15 (75 %)	10 (47,6 %)	9 (90 %)
<i>Total</i>	51	20	21	10

Dinou mitjans busquen regularment informació a la xarxa i són disset els que disposen de pàgines Web (**gràfica 8**), ja sigui pròpia o bé formant part del lloc Web de l'Ajuntament del qual depenen, en el cas d'aquells mitjans que són de propietat municipal. En qualsevol cas, aquestes disset pàgines Web són merament anunciatives, publicitàries del mitjà, tret d'un parell o tres d'experiències aïllades en què s'ha utilitzat la xarxa per difondre part dels continguts.

5. Conclusions

L'anàlisi de les dades dels mitjans de comunicació locals ens permeten extreure les següents conclusions quant a la situació actual dels seus serveis de documentació:

La majoria disposen "d'arxiu periodístic", entès com el lloc físic on es guarden documents de forma més o menys ordenada. Ara bé, excepte les empreses més grans, cap d'ells disposa d'un arxiu o servei de documentació organitzat i gestionat per un documentalista. No solament no hi ha un tècnic especialitzat sinó que, massa sovint, tampoc hi ha un únic responsable de

l'arxiu, sinó que els periodistes actuen també com a documentalistes si convé, ordenant les seves fotos, articles, discos o cintes de vídeo. La conseqüència és que la major part de les vegades el material documental es troba fragmentat, ubicat en diferents llocs de les seus dels mitjans i organitzat sota criteris diferents i sovint antagònics.

El tractament documental del material conservat és molt superficial. La recuperació de la informació dels arxius passa per l'exercici memorístic dels més antics de la casa i per la recuperació manual a base de rebuscar, entre les lleixes, el disc que cal o, en els dossiers de premsa, la foto que es vol o l'article que vagament es recorda. En alguns casos hi ha bases de dades rudimentàries, fetes amb programes de bases de dades no documentals, amb equips informàtics poc potents i basant-se en models de registre molt elementals que, de tota manera, els ajuden a recuperar amb força precisió allò que busquen (cas de les televisions).

La precarietat de la situació dels arxius periodístics és una conseqüència directa del caràcter amateur i voluntarista de la majoria d'aquests mitjans els quals no disposen dels recursos pressupostaris suficients, ni de les infraestructures adequades per a la creació i manteniment de serveis de documentació. També es pot constatar que en alguns mitjans, sobretot escrits, cada periodista o col·laborador supleix la manca d'arxiu organitzat creant el seu propi arxiu personal, que conserva al domicili particular.

Els mitjans utilitzen la xarxa Internet, no tant per buscar informació (excepció feta de les eleccions municipals, en què consulten les pàgines web dels partits polítics) sinó per oferir informació corporativa. En el cas dels mitjans de dependència pública, trobem que solen tenir un "apartat" dins la pròpia pàgina de l'Ajuntament. També poden tenir pàgines pròpies on es troba la programació setmanal (cas de les TV i ràdios), informació dels propis redactors o periodistes del mitjà, alguna informació no actualitzada de caràcter local, etc.

Globalment, els mitjans que tenen més ben organitzat l'arxiu són les televisions en l'apartat de les cintes de vídeo. Això és perquè costa diners enregistrar les imatges que es vol emetre i, per tant, va bé aprofitar-ne de ja filmades. Per això, saber on tenen el material implica un estalvi de temps i de diners. Cal assenyalar també que proporcionalment és a la televisió on trobem un grau més elevat de professionalització, per raons de complexitat tècnica i de dedicació. Això repercuteix en totes les àrees del mitjà i també en l'arxiu periodístic.

Hi ha una gran diferència entre els que funcionen d'una manera totalment professional (El Punt, TV Mataró, Regió 7...) i aquells que depenen estrictament del voluntarisme. També compta qui dirigeixi el mitjà, la sensibilitat personal que tingui respecte del tema dels arxius i la seva necessitat, cosa que determina que es dediquin esforços i diners a crear l'arxiu o no (ex. Ràdio Palafrugell) en detriment d'altres seccions del mitjà, que una altra persona podria considerar més rellevants.

Al nostre entendre, el servei de documentació és un dels eixos fonamentals que sostenen el sistema de comunicació. L'exercici de la pràctica periodística es ressenteix d'una mala organització documental, tal i com reconeixen els mateixos periodistes en les enquestes. Per això, l'objectiu de la nostra recerca consisteix a proposar unes directrius d'organització documental adequades als mitjans locals. El resultat d'aquesta investigació els beneficiarà en dos sentits: econòmicament, perquè el cost d'anàlisi i disseny es reparteix entre tots els membres de la comunitat; i professionalment, perquè en establir criteris de selecció i racionalitzar la forma d'accés a la documentació les notícies poden estar millor documentades. No només això sinó que també beneficiarà la conservació del patrimoni documental del país. Els mitjans locals disposen d'un volum gran de material, testimoni d'esdeveniments que pot ser important per a futures investigacions històriques. Mantenir-lo ben conservat i organitzat permet preservar una part de la memòria històrica del país.